

СЕРГЕЙ ЕСЕНИНИЙГ БИ ХЭРХЭН ОРЧУУЛАВ

Ж.Нэргүй⁸⁶ (МУ-ын “Төрийн хэлний зөвлөл”)

Оросын уянгын яруу найргийн ханхүү Сергей Александрович Есениний яруу найргийг шимтэн уншдаг, зүрх сэтгэлээрээ уяран хайрлаж явдаг та бүхэндээ алтнаас үнэтэй цагаа хайхралгүй хүрэлцэн ирсэн явдалд баярлаж буйгаа юун түрүүн илэрхийлье!

Монгол Улсад анх удаа Сергей Есениний шүлэг, найраглалуудын орчуулгын талаар эрдэм шинжилгээний хурал зохион байгуулж байгааг молхи орчуулагч шал өөр, тэс ондоо хэл, соёл, урлагтай талын Монголд нутагшиж эхэлж буйн илрэл гэж ойлгож байна. Сергей Есенинийг Монголд ийнхүү нутагшуулахад манай үе үеийн их гүүш нар цаг тухай бүртээ өөрийн гэсэн хувь нэмрээ жаал жаалхан ч гэсэн оруулсныг хамгийн түрүүнд цохон дурьдаж, номын агаарт дүрст лагшингаа аль хэдийн хураасан заримынх нь дурсгалыг эргэн нэг санаж сэтгэл дотроо маанийн зургаан үсэг шивнэе. Харин өдгөө амьд сэрүүн, уран бүтээлээ туурвин гялалзаж яваа нэртэй, нэргүй олон дуун хөрвүүлэгч нарынхаа соён гэгээрүүлэх ариун үйлсэд өндөр амжилт хүсье ээ.

Ингээд энэхүү хурлыг зохион байгуулагчдын зүгээс дуртгасан захиснаар илтгэл гэдэг юмыг анх удаа тавьж үзэхээр эрдэм ихэт, сүр хүчит та нарынхаа өмнө зориглон гарлаа. Ингэхийн тулд хамгийн эхлээд Сергей Есениний маш товчхон намтар хийгээд түүний уран бүтээлийн талаар хэдэн үг хэлэх нь зүйтэй биз ээ.

Нэг. Есениний товч намтар хийгээд, түүний уран бүтээлийн талаар хэлэх хэдэн үг

Оросын нэрт яруу найрагч Сергей Александрович Есенин 1895 оны есдүгээр сарын 21-нд одоогийн Рязань мужийн Рыбновын районы Константиново тосгоны тариачин Александр Никитич, Татьяна Федоровна нарын ууган хүү болон төржээ. Гурван насандаа морь унаж сурч, таван насандаа уншиж, бичиж сурч, есөн наснаасаа шүлэг бичиж эхэлсэн гэж тэрбээр энд тэнд бичин үлдээсэн намтрынхаа товч төдий зурвасуудад дурьдсан байдаг юм. Тэрбээр голчлон ээжийнхээ аав, ээж хоёр дээр өсөж, авга ах нарынхаа хатуу чанга гараар хүмүүжжээ. 1909 онд тосгоныхоо бага сургуулийг төгсөөд, шашны сургуульд элсэн гурван жил суралцжээ. Гэвч түүнийгээ хаян гарч, эцгийгээ даган хар ажил хийхээр Москвад ирсэн авч, эзэдтэйгээ муудалцсаны улмаас тун удалгүй буцсан байна. Урьдчилан дурдахад, шашны сургуульд суралцсан жилүүд хийгээд шүтлэг ихтэй өвөө, эмээ хоёрынхоо нөлөөгөөр шашин бурханы сэдэвтэй маш олон тооны шүлэг, найраглал бичсэн байдгийг та бүхэн надаас илүү сайн мэдэх биз ээ.

⁸⁶ МУ-ын Төрийн хэлний зөвлөлийн ажлын албаны дарга, орчуулагч

1913 оны гуравдугаар сард дахиад Москвад ирж И.Д.Сытин гэгчийн нөхөрлөлийн Хэвлэх үйлдвэрт дагалдан хянагчаар орсон байна. Тус хэвлэх үйлдвэрт хянагчаар ажиллаж байхдаа дотносон нэгэн үе гэргий нь болж явсан А.Изряднова “...Хэдийгээр тэрбээр бөглүү тосгоноос ирсэн ч гэлээ хөдөөний залуутай огтхон ч төсгүй байсан юм. Хүрэн өнгийн костюм, цардмал босоо захтай цамц өмсөж, ногоон торгон зангиа байнга зүүсэн алтан шаргал үстэй тэр хүү яг л хүүхэлдэй шиг хөөрхөн амьтан байлаа. Өөрийгөө яруу найрагч хэмээн боддог ч, хэн нь ч түүнийг тоохгүй болохоор дандаа л сэтгэлээр унасан харагдах агаад аав нь түүнийг шал дэмий юм эрээчлээ гээд нэг нүдээрээ ч үзэхгүй. Жаахан л зав гарвал элдвийн юм уншаад үл салах бөгөөд өчүүхэн цалингаа ном, сэтгүүлүүд худалдан авахад л зарцуулчихна...” хэмээн дурсан бичсэн байдаг.

Сытины хэвлэх үйлдвэрт ажиллаж байхдаа тариачин яруу найрагч И.Суриковын удирддаг “Шанявскийн ардын их сургууль”-ийн хичээлд сууж нэр хүндтэй зохиолчдын лекцийг сонсон, залуу яруу найрагчидтай танилцан үерхэх болж, 1915 оны нэгдүгээр сард “Новь” сонин, “Парус”, “Заря” сэтгүүлүүдэд шүлгүүдээ анх хэвлүүлжээ. Гэвч түүний авъяасыг ихэмсэг, эрхэмсэг Москвагийн уран зохиолын хүрээнийхэн үл тоомсорлоод байсан тул нийслэл Петроград азаа үзэхээр очсон даруйдаа л бүхний хайрыг татаж, хамаг бүхнийг донсолгоод хаячихсан байдаг. Петроград ирээд Есенин А.Блок, А.Белый, Н.Клюев нартай дотно танилцаж амжсанаас уран зохиолын өсөлтөд нь хамгийн их нөлөө үзүүлсэн нь Вологод мужийн “тариачин угшилтай” яруу найрагч Николай Клюев юм. Орос зан заншил, утга соёлын өв, амьд үгсийн гүн бат мэдлэгтэн, ардын, хуучны хэв маягаар гайхалтай бичдэг Клюев тэр үед яруу найргийн дөрвөн ч түүврээ гаргачихсан байжээ. Харамсалтай нь, Есенин, Клюев хэмээх хоёр том найрагчийн нөхөрлөл тийм ч дардан замаар үргэлжлээгүй билээ.

1917 оны аравдугаар сарын хувьсгал гарах үед Николай хааны Армийн цэргийн эмнэлгийн батальонд алба хааж байсан тэрбээр эзэн хаанд зориулсан магтуу бичээгүйнхээ улмаас сахилгын батальонд хуваарилагдаж, галын шугаман дээр байсан агаад, удалгүй тэндээсээ оргож хаа ч юм, нэгэн тосгонд очоод суучихсан байдаг. Чухам тэр үеийнхээ сэтгэгдлийг өөрийнхөө хамгийн том, хамгийн уянгалаг найраглал “Анна Снегина”-д дүрслэн шүлэглэсэн байдаг. 1918 онд тэрбээр Москвад буцан ирж, аль ч нийгмийн өөрчлөлтийн зурвас үед бишгүйдээ л нэг олширдог урлаг, соёлын урсгалууд, тухайн үеийн бол модернистууд, символистууд, футуристууд, акмеистууд гэх мэтийн янз бүрийн урсгалуудын нэг болон гарч ирсэн яруу найргийн имажинист урсгалд хамагдан оржээ. Дашрамд дурдахад, имажинист урсгал гээч нь аливааг яг байгаагаар нь дүрслэн урнаар буулгах натурализмын нэг хэлбэр бөгөөд тухайн үед шоолж байснаар, тэрхүү урсгалынхан “сүсэгтнүүд эрхиэ хаанаас нь ч эхлээд эргүүлж болдгийн адил шүлгүүдээ эхнээс нь ч, сүүлээс нь ч хамаагүй уншиж болох”-оор урладаг байсныг бодоход тун чадварлаг найрагчид байсан бололтой. Харин Сергей Есенин тун удалгүй Клюев, Мариенгоф, Шершеневич, Ивнев зэрэг имажинист урсгалын “онолчид”-той эвдрэлцээд салан одож, өөрийнхөө л сэтгэл зүрхний тушаалаар, өөрийнхөө л зүрхний хөгийг цааснаа буулгах болсноос

хойш түүний хамгийн төгс төгөлдөр бүтээлүүд “Перс аялгуу” бүлэг шүлгүүд, “Анна Снегина” найраглал нь төрөн гарсан байдаг.

Тэрбээр эх орон, байгаль эх, хайрын уянгын хийгээд шашны сэдэвтэй олон зуун шүлэг бичиж үлдээснээс гадна “Евпатий Коловратын тухай дуун” (Энэ найраглалд Бат хааны өөдөөс цэрэглэн боссон ардын баатрын тухай гардаг), “Марфа Посадница”, “36-гийн дууль”, “Агуу их аян дайны дуу”, “Өөдгүй амьтсын эх орон”, “Пугачев”, “Инония”, “Анна Снегина” зэрэг найраглалууд, “Жалга”, “Цагаан усны нутаг” тууж, хэд хэдэн үгүүллэг, олон арван тэмдэглэл, нийтлэл, уран зохиолын талаархи бодрол үгүүллүүд туурвисан байдаг.

Түүний нулимс мэлтрэм уянгалаг, заримдаа дэндүү гэмээр задгай, зүрхшээнгүй модернизм (Тухайлбал, “Янагийн дуу нисэх хаврын өглөөгүүр би чинь ягаан морь унаад давхиад өнгөрөх нь энэ үү?” гэдгийг нь эргэн саная) хослосон яруу найраг, дэндүү “хөдөө тосгонлиг” аяс хэнбугайн ч зүрхийг “суга татаад” хаячихдаг билээ. Чухамхүү энэ “хөдөө тосгонлиг” аяс нь, “нулимсан заяат, энэрэнгүй хүмүүн” сэтгэлийг хугачин, нугачин дарах нь гарцаагүй хувьсгал, техникийн зууны довтолгоог урьдчилан харсан нь түүнийг егүүтгэх гүн ангалыг бэлдээд өгчихсөн байдаг. Нэгдүгээрт, гарцаагүй авъяаслаг, уянгалаг гэдгийг нь амаа олохгүй магтавч ачир дээрээ атаа жөтөөндөө хөтлөгдөөд галзуурах дөхсөн тэр үеийн зохиолч, яруу найрагчид, хоёрдугаарт, дээрхи шалтгааны хажуугаар бас бүхий л уран бүтээлээ Октябрийн хувьсгалд зориулдаггүй гэсэн шалтаг давхцаад түүнийг бүр ч хавчин гадуурхаж эхэлсэн юм. Тийм хүмүүсийн тоонд хувьсгалын үзэл сурталчдаас гадна сүүлд алдрын оргилд хүрсэн пролетарийн яруу найрагч Владимир Маяковский, зохиолч Дмитрий Фурманов, Константин Федин байтугай, ихэмсэг, эрхэмсэг түшмэл зантай, сэхээтний яруу найрагч Александр Блокийг ч оруулж болно. Тийм баримтууд жил ирэх тусам ил гарсаар байна. Ринчиний Чойном төр, нийгэмтэйгээ тэрсэлдэх болсон нь ч гэсэн мөн л тухайн үеийн Монголын зохиолч, яруу найрагчдын атаа жөтөөтэй холбоотой байдаг. Ер нь ихийг мэддэг, онол заалгасан нь үнэн ч гэлээ түшмэл зантай сэхээтнүүд цаг үе бүрийнхээ уран бүтээлчдийн яргачид байдгийг дашрамд дурдъя. Гэтэл яруу найраг гэдэг бол сэхээтний давхаргынх биш, ард түмнийх байдаг гэдгийг Есенин, Чойном хоёр батлаад өгчээ.

Түүнийг хорвоогоос хальснаас нь хойш бараг 30 жилийн турш шинэ нийгэмд таарахгүй ёс суртахуунтай хүн, “Гутранги үзэлтэн” гэсэн албан ёсны нэр хоч зүүгээд, 1926-1955 онд бүтээлийг нь өргөнөөр (“Массовым тиражом” гэж нэрлэдэг хэвлэл) хэвлэхийг хориглож, ялангуяа, дунд сургуулийн сурах бичигт оруулдаггүй, сургуулийн үдэшлэг, концертонд ч шүлгийг нь унших, романс голдуу дуунуудыг нь дуулахыг зөвшөөрдөггүй, зөвшөөрөгдсөн хэмжээнээс нь, (Өөрөөр хэлбэл, гэм хоргүйхэн шиг эх нутгаа магтсан шүлгүүдийг нь ч юм уу, Ленин, Октябрийн хувьсгалыг дэмжсэн бүтээлүүдийг нь л олон нийтэд түгээх) илүүтэйгээр сурталчилсан хүнийг тэр үеийн ЗХУ-ын Эрүүгийн хуулийн 58-р зүйлээр яллаж байсан юм билээ. Манай нэрт гүүшүүд өмнө нь тун цөөхөн шүлэг орчуулсан нь ч үүнтэй л холбоотой гэж би боддог.

Зарим үед сормуус норгом ариухан уянгатай атлаа зарим үед боож үхэх бор шидмэс эрээд гүйж явмаар сэтгэлийн их гутралаар дарамтлагдсан Есенинийг ганцхан хүрээнд хашин ойлгоход хэцүү. Түүний амьд үгс, ардын цэцлэлүүд өнөө ч гэсэн гайхалтай содноороо гайхагдсаар байна. Ганцхан жишээ дурдахад л, түүний “Анна Снегина” хэмээх найраглалд нь гардаг “Ни шатко ни валко, как встарь” гэсэн зүйр үгийн утгыг 2010 оны 8-р сарын 15-ны өдөр Оросын Google.ru вэбсайт руу орж хайхад урьд нь 7135 удаагийн хайлт тохиолдсон байлаа. Аль эсвэл өөр нэгэн жишээ татъя. Есениний ямар шүлгийн ямар мөрүүдийг яаж унших нь зүйтэй, хаана нь цохилттой байх ёстойг ч ЗХУ-ын ШУА-ийн Хэл, зохиолын Хүрээлэнгийн хуралдаанаар авч хэлэлцэж байжээ.

Эндээс харахад Сергей Есенин ардын, хуучны үгийг гайхалтай чадварлаг хэрэглэдэг, өвөрмөц яруу найрагч байсан нь тодордог.

Италийн эсэргүүцлийн хөдөлгөөний партизанууд тулалдааны дараа түүдгийн дэргэд амсхийж байхдаа Есениний “Нохойн тухай дууль”-ийг нь ардын дууны аянд оруулаад дуулдаг байсан тухай ч дурсамж үлджээ. Ямар замаар тэр “галзуутай эмгэнэлийн шүлэг” нь хаа холын италичуудад хүрчихдэг байна аа? Сайн шүлэг жигүүртэй байдгийн жишээ энэ буюу.

Хоёр. Орос хэл хийгээд Есенинтэй танилцсан түүх минь

Энэ талаар ярихын өмнө би хэрхэн орос хэлтэй болсон тухайгаа хэдхэн үг хэлчихье. Өчүүхэн би бол мэргэжлийн орчуулагч хүн биш. Бага насаа яривал “хөдөөгийн хөөсөн мантуу”. Горькийн Утга зохиолын дээдийг байтугай, Багшийн дээдийн хэл, уран зохиолын багшийн анги ч төгсөөгүй л нэг муу “самоучка”. Харин наймдугаар анги төгсөөд одоогийн Беларусьт Ус, сувгийн техникумын хуваарь авсан маань миний амьдралын хамгийн дээд хишиг байлаа. Түүн дээр нэмээд аз болоход, зөвхөн аравдугаар анги төгссөн хүүхдийг л тэр хими, физик, онолын математикийн хичээл голчлон ордог Ус, сувгийн ангид нь наймдугаар ангийн боловсролын үнэмлэхтэй биднийг одоо яах вэ гэдгийгээ шийдэж ядаад Минскийн Барилга, уран барилгын техникумын захирал, цаашлаад бүр Беларусийн Боловсролын яам нь ч бүтэн сар үсээ үгтээсэн юм. Энэ бол 1973 оны намар байлаа. Тэрнийг нь далимдуулаад бид ч өөр мэргэжлийн ангид орохгүй гэхчээд унтаад байсан билээ. Энэ хооронд янз бүрийн түвшинд янз бүрийн олон яриа хэлэлцээр болсныг нь дурдаад яахав, ямар ч байсан уг техникум зөвхөн есхөн монгол хүүхдэд зориулж 40 жилийнхээ түүхэнд анх удаа ус, сувгийн мэргэжлийн нэгдүгээр курс нээсэн юм. Гэтэл нэгдүгээр курсэд нь зориулсан хичээлийн программ байхгүй байсан тул хоёрдугаар курсэд дэвшин суралцах хүртэл маань “Аргаа ядсан хүн адуу үргээнэ гэгчээр” голдуу орос хэл, хими, физик л заасаар өнгөрсөн билээ. Тухайн үеийн ЗХУ-д суралцахаар очсон монгол оюутнууд ганцхан жилийн орос хэлний бэлтгэл хийдэг байсан бол биднүүс тэгж хоёр жилийн орос хэлний бэлтгэл шахуу юм хийсэн нь надад гайхалтай завшаан болжээ.

Одоо тэгвэл Сергей Есенинтэй хэдийд танилцсанаа хэлбэл, наймдугаар ангийн орос хэлний сурах бичиг дээрээс түүний “Белая береза” гэдэг богинохон шүлгийг нь анх олж үзсэнээр эхэлжээ. Нэг л нүд сохлом сайхан гэрэл гялалзсан, сэрүү татсан цасан цагаан агаар цангинасан шүлэг байна гэж бодсоноо ч одоо

санаж байна. Тэгээд нэг өдөр тэрнийг нь орчуулаад үзмээр санагдсан, тэгээд орчуулчих шиг болсон, гэхдээ тэр маань 40 жилийн дараа л нэг юм санаанд минь хүрснийг мэдэрсээн.

Орост явж очоод Есениний түүврийг сурагласан чинь олддоггүй ховор эд байлаа. Ташкентад бол бүр ч нүдний гэм. Би ч нялх байсныг хэлэх үү, хаагуур сураглахаа мэдэхгүй. Тэгсэн атал овоохон орос залуучууд нь болохоор түүнийгээ уншаад шүлсийг минь гоожуулаад байх юм. Минскт очоод сурагласан чинь бас л байдаггүй ээ. Олж чадахгүй хоёр ч жил болов. Нэг өдөр харин номын дэлгүүрийн үүдэнд “Есениний түүвэр удахгүй гарна. 10 кг хаягдал цааш тушаасан баримт авчирсан хүнийг оочерт бичиж байна” гэсэн зарлал наачихсан байлаа. Тэгээд л оюутны байранд хаягдсан дэвтэр, номууд цуглуулж эхэлсэн юм даа.

Сургуулиа төгсөж ирээд сурагласан чинь Есениний орчуулга гэдэг нь бас л олддоггүй эд гэнэ ээ. Цэдэндорж нь ч гэнэ үү, Цэндгомбо нь ч гэнэ үү нэгнийх нь орчуулсан шүлгүүд байдаг л гэх, олддоггүй ээ. Нямсүрэн маань л жаахан халчихаараа “Яруу найрагч байна гэдэг...” гээд хааяа нэг уншина. Ялангуяа энэ хорвоогийн эхнэрүүдэд гомдсон үедээ шүү дээ. “Яруу найрагчийг гэртээ очиход янаг нь харин өөр хүнтэй хэвтэж байвал” ч билүү, юу ч билээ, тийм нэг шүлэг. “Энийг чинь хэн орчуулсан юм бэ?” гэхээр “Явуухулан” гэнэ. Тэр нь ч айхтар сүйдтэй санагдсангүй. Явуухулангийн чухам ямар номон дээр нь байдгийг би одоо хүртэл олж үзээгүй л явна. Бас Жамбалгарав маань “Качаловын нохой”-г уншина. “Хүдэр минь дээ, чи хөлөө надад хайрлаач” гээд л. Жим гэдэг нохойд Хүдэр гэдэг монгол нэр өгчихөж. Би бодно: “Хүний ч бай, нохойны ч бай нэрийг орчуулдаг л юм байх даа” гэж. 90-ээд оны эхээр Эрэнцавын Алтангэрэл гэж нэг багш Есенинийг орчуулсан, хэвлүүлэх юмсан гээд л яваад байх болов. Тухайн үедээ нэг таарахад уншиж өглөө. Нэг л биш ээ. Сүүлд хэвлэгдсэнийг нь ч мэдээгүй юм. 4-5 жилийн өмнө яруу найрагч Хишиг-Ундрал нэг жижигхэн хүрэн номоо өглөө. “Сонгох цаг” цувралаараа гаргасан Сергей Есениний тухай эмхэтгэл юмсанж. Э.Оюун, С.Баясгалан, М.Равдандаш нарын орчуулгууд оржээ. Үзсэн болсхийгээд хадгалчихав.

Есенинийг ер нь орчуулах болно гэж хэзээ ч бодож явсангүй. Ноднин зун л гэнэт Нямбуугийн Нямдоржийн нутгаар яваад, Онон мөрнийхөө хөх модон гүүрэн дээрээс хархираат түргэн урсгалыг нь ширтээд зогсож байхдаа л онгод гээч нь орсон юм байлгүй гэнэт, “Орчуулаад хаячихъя” гэсэн бодол төрсөн юм. Ирсэн оройноосоо л өдөр шөнөгүй сууж байгаад 10 хоноход яс мод нь босчихсон байлаа. Харин хэвлүүлэх зардал эрээд 4 сар болох хоорондоо жаал, жуул янзалсаан. Энэ дашрамд дурдахад, анхны маань тэр орчуулгын түүврийг хэвлүүлж өгсөн Монголын соёл, яруу найргийн академийн Мэнд-Ооёо, Мөнхнаран хоёртоо дахиад нэг талархал дэвшүүлье.

Уг түүврээ хэвлэлд өгөх гэж явж байхдаа нэг өдөр би уран зохиолд хязгааргүй элэгтэй, Монголын бараг л овоо гэсэн бүх яруу найрагчдын олигтойхон шүлгүүдийг цээжээрээ уншдаг, Нямсүрэнтэй ганцхан удаа уулзсаныгаа тэнгэрийн хишиг гэж санаж явдаг Санжжавын Отгонбаатар гэдэг хуурай дүүтэйгээ таарлаа. Тэр бол Баянгол дүүргийн IV хороолол дахь Орон

сууцны “Хөх Асар” компанийн сантехникийн слесарь залуу л даа. “Есенинг орчуулчихаад явж байна” гэсэн чинь “Өө, Нэргүй ах аа, надад бүх түүвэр нь байгаа шүү дээ” гэж байх юм. “Худлаа хэлээд л, тэр Цэдэндоржийнх нь ч байгаа юу?” гэсэн чинь, “Байлгүй яах юм бэ. Цэндгомбынх нь ч юм уу, мэдэхгүй, хавтас нь салчихсан, дээр үеийн нэг нимгэхэн түүвэр байгаа. Алтангэрэлийнх ч байгаа” гэдэг байна шүү. Авчраад өглөө, уншлаа. Тэр өдөртөө шахуу буцаагаад өгчихлөө. Орчуулахынхаа өмнө олж уншаагүй минь аз л гэж бодсон. Тэгсэн бол “Миний Дагестан”-ыг монгол хүн бичсэн мэт буулгасан тэр агуучуулын барилд баригдчих байсан ч юм билүү гэж хэзээ хойно нь айсан. Отгонбаатарын сайхан сэтгэлээр авчирч өгсөн тэр ном миний 40 жил зүүдэлж ирсэн Есениний уянга нь ч, үг нь ч биш байсан юм. Одоо болтол тэр орчуулга Цэдэндоржийнх нь юм уу, Цэндгомбынх нь юм уу, би мэдэхгүй л явна. Гэхдээ би ингэж хэлснээрээ өөрийгөө л магтаж байгаа юм биш, орос хэлтэй хүмүүс захаас аваад байдаг юм чинь, өөрсдөө харьцуулаад үзнэ биз л гэсэн санаа өгч байгаа хэрэг юм шүү.

Ер нь би орос хэлнээс л орчуулга хийдэгтээ нүүр бардам явдаг хүн. Яагаад гэвэл, манайхны орос хэл сайн мэддэг гэж бодож явдаг хэн нь ч тэр цаад орос эхийг нь олоод, эсвэл үй түмээрээ л байдаг аль нэг орос вэбсайтаас орос эхийг нь татаж аваад миний орчуулгатай тулгаад хяначихаж болно шүү дээ. Гэтэл англи, герман, францаас орчуулга хийдэг хүмүүст орос хэлтнүүдийг харьцуулбал тийм олон “хянагч” байхгүй болохоор “амар”. Тэгээд ч тухайн хэлнээс уран зохиолын бүрэн төгс орчуулга хийж чаддаг болтол дор хаяад 20 жил уг хэлийг үзэх хэрэгтэй байдаг юм даа.

За ингээд, Есениний шүлгүүдийг хэрхэн монголчилсон талаархи хэсэг рүүгээ оръё. Шүлгийнх нь номыг дэлгэж тавиад шууд л эхнээс нь явсан. Өөрөөр хэлбэл, 15-16 настай үеийнхээс нь. Тийм нэг онц гайхмаар санаагүй цагаан шүлгүүд атлаа өглөөний нар хараад нэг нүдээ аньхийгээд зогсож байгаа жаахан хүүхдийн хөхрөөн шиг жин жин хийсэн аялгуутай гэгээн шүлгүүд ямар ч түүврийнх нь эхэнд л байж байдаг юм чинь тосон дээгүүр гулгаж байгаа юм шиг л нульхийгээд явчихсан. Цашаагаа тэгээд морио зайдан унаад хоёр хөлөө савчуулаад шүүдэр туучаад, хашгичаад давхиж яваа юм шиг шүлгүүд нь бол бүр ч бидний монголчуудын л хүүхэд ахуйн дурсамж гэсэн үг. Хэрвээ та нар анзаарсан бол, шүлгүүдийн бичигдсэн он, сарыг нь ч алдалгүй яг л дарааллаар нь орчуулгын түүвэртээ оруулсан байгаа. Өөрөөр хэлбэл, яг л Есениний өөрийнх нь яруу найрагч болсон үе шатуудыг ч би мөн л тэр 10-хан хоногт туулаад өнгөрсөн байгаа. Энгийн шүлгүүдээс нь эхэлж уйтгар гуниг, гутрал цөхрөлийг нь мөр алдалгүй дагасан болохоор уянга, хийгээд хэлбэр хийц нь ч хадгалагдсан гэж бодож байна.

Гэхдээ баримталсан хоёрхон зарчим маань гэвэл:

1. Есениний гайхамшигтай тансаг үгүүдийг яг л тэр чигээр нь монголчлохыг хичээсэн.
2. Тухайн шүлгэнд сонгон хэрэглэсэн үгсэд нь тохируулаад уянгыг нь хадгалахыг хичээсэн.

Тухайлбал,

“Выткнулся на озере алый свет зари.

На бору со звоном плачут глухари” гэдгийг үгчлээд:

“Нууран дээр үүрийн улаан туяа туслаа.

Сойрын дуу нарсан төгөлд хангинатал уйллаа” гэвэл хэдийгээр шүлэг маягтай юм болж байгаа ч гэсэн өнөөх л “подстрочный текст” нь болчихно. Харин:

“Нуурын цаанаас үүрийн туяа улсхийн гийхэд

Сойрын дуу нарсан төгөлд уйтайяа мэгшинэ” гэхчээр нэгд, “выткнулся” гэдэг үгнээсээ болоод хамаагүй илүү хөдөлгөөнийг бий болгочихоод, үүрийн туяа хачин их хурдтайгаар гийж буйн дүрслэлийг төлөөлнө. “Манхайн цайна” гэхээр цагаан гэгээ нь илүү болчихно, харин “улсхийн гийхэд” гэхчхвэл мөнөөхөн “алый свет” гэдгийгээ давхар илэрхийлэхээс гадна, “уйтайяа мэгшинэ” гэдэгтэйгээ сүүл холбогдоод арай илүү зөөлрөөд, арай илүү уянгалаг болчихсон байх аа гэж бодож байна.

Есениний үгийн сонголт гэдэг бол гайхалтай. Үгээр дамжуулж уянгаар тоглодог шүү дээ. Үг гэдэг маань авиа. Түүнээс өмнөх, хойнох ямар ч яруу найрагч Есенинээс давах уянгат үгийн мастерууд биш байсан болохоор л оросууд түүнийг бурханчлаад байдаг юм. Тухайлбал, “Есенин гэдэг нэрээ “есень, весень, осень, осинь” (хавар, намар, улиас) болгоод хэдэн арван хувилбараар тоглоод байдаг байсан” гэсэн дурсамжууд уншиж байснаа санаж байна. Тэгвэл уянгыг нь гаргахын тулд орос үгийн мэдлэг гэхээсээ илүүтэй аялгууны мэдлэг, хэллэгийн дадлага, дуудлагын мэдрэмж илүү хэрэг болдгийг та бүхэн мэдэх биз ээ. Тийм болохоор Есенинг орчуулахдаа шүлгүүдийг нь оросоор нь л дандаа амандаа үглээд сууж байдаг байлаа.

Тийнхүү би орчуулж эхэллээ.

Хамгийн эхний хүндрэл “Ты такая же простая, как все” гэдэг шүлэг дээр нь таарсан. Өөрөөр хэлбэл, тэр шүлгийн

“Твой иконный и строгий лик

То часовням висел в рязанях” гэдэг нэг шад дээр. “Рязань” гэдэг үгийг би ямар учиртайг урьд нь эргэцүүлдэг л байлаа. Ер нь ямар ч үндэстэн, ард түмний хүний ч нэр, газар, усны ч нэр цаанаа л нэг учиртай байдаг шүү дээ. Ухаандаа, Москва гэдэг бол Чулуун бэхлэлт гэсэн үг, Чернобыль гэдэг бол хар шарилж гэсэн үг. “Хар шарилжит” гэдэг газар аваачаад барьчихсан Атомын цахилгаан станц дэлбэрэх нь ойлгомжтой шүү дээ. Улаанбаатар гэдэг үг ч юу дагуулаад байгааг ноднин намар Өнөөдөр сониноор анхааруулсны минь учир тэр.

Ингээд өнөөх “рязань” гэдэг үгийг хайгаад хамаг толь бичгээ онгичлоо. Ц.Дамдинсүрэн гуайн “Орос-монгол толь” бол орчуулагч нарт жижигддэг л дээ. Хэдийгээр үгнүүдийнх нь монгол оноолт гайхалтай сайн ч гэлээ, нөөц нь дэндүү чамлагддаг юм. Ийм болохоор надад янз бүрийн салбарын, том жижиг 20 орчим орос тайлбар толь байдаг юм. Тэдгээрийгээ ч хангалттай гэж аархдаг байлаа,

мөнгө төгрөг ч хүрэлцэхгүй болохоор Далийн толь худалдаж авч чаддаггүй юм. Гэтэл надад байгаа хэдэн словарь дээр маань өнөөх үг чинь алга аа. Тэр үед би гэрийн Интернет холбуулаагүй байсан болохоор Далийн толь руу орчих боломж байсангүй, гарч Интернетэд хайя гэхээр тэнгэр уйлагнасан нэг хачин өдөр. Тэр шүлгийг түр орхичихъё гэхээр шар хөдлөөд болдоггүй, өнөөх онгодын хүлэг нь ч үүрсээд алга болох юм билүү. Аргаа бараад орос хэлний гоц мэдлэгтэн профессор Баясгалан гуай руу утасдлаа, “гар” нь ч хариулдаггүй, “гэр” нь ч байдаггүй. Айж, айж Аким гуай руу утасдлаа. “Ёстой мэдэхгүй юм байна” гэлээ. “Ажил дээр чинь Далийн толь байдаг л биз дээ, хараад өгөөч?” гэсэн чинь “Юу гэж энд байж байхав дээ, гэрт л байгаа. Чи манайх руу утасдаад, Дулмаа эгчээрээ харуулчих” гэж байна. Аким гуайн гэргий Дулмаа эгч бол насаараа орос хэл заасан багш юм чинь, гэр лүү нь залгалаа. Дорхноо л Дулмаа эгч утсаа авлаа, сөөнгөдүүхэн хоолойгоороо “Хэн бэ?” гэж байна. Учраа хэллээ. “Тэгье, тэгье” гэж байна. Гурван минутын дараа тэсэлгүй залгасан чинь “Үзчихлээ, нэг л тийм давжаавтар алим юм уу даа, бас ард нь китайские яблоки, райские яблоки гэж байна” гэхээр баярласан гэж жигтэйхэн. “Тэгэлгүй яахав дээ, наадхи чинь тэгвэл Диваажингийн алим гэсэн үг байна. Есенин, Людмила Зыкина хоёрын нутаг диваажин л байж таарна шүү дээ” гээд л. Нээрээ ч Христийн шашны зарим архад, бурхадын хөргийг эмжсэн усан үзэм ч юм уу, давжаа алим ч (манайхан бол арнийтаг гэдэг дээ) юм уу, нэг тиймэрхүү юмнууд байдаг нь санагдаад явчихав. Үнэн алдартны сүм хийдүүд Алимны баяр гээд л баахан алим тараадаг баярын өдрийг тэмдэглэдгийг ч уншсанаа санах.

Тийнхүү “Чи үнэндээ бусдын л адил жив жирийн...” гэсэн шүлэгт нь:

“Диваажингийн алимаар эмжсэн бурхадын хөрөгтэй

Тэнгэр мэт төв ширүүн царай чинь юутай ижилхэн” гэсэн мөрүүд буусан юм.

Бас “Гой ты, Русь, моя родная” гэдэг шүлэгт нь байдаг

“Пахнет, яблоком и медом

По церквям твой кроткий Спас” гэсэн хоёр мөрөн дээр гацаж орхив. Яахаараа сүм хийдүүдээр нь зөгийн бал, алимны үнэр сэнгэнээд байдаг билээ? Манайд бол арц, хүжний л үнэр сэнгэнэдэг шүү дээ гэж бодоод. Тэнд ч гэсэн бас арцархуу юм баагиулаад, бойпороо савчуулаад л явж байдаг шүү дээ гэж бодлоо. Тэгээд шашны хэллэгийн тайлбар толь нээгээд үзсэн чинь Улаан өндөгний баяр гэдэг шиг Алимны баяр, Зөгийн балны баяр гэж бас байдаг юмсанж. Христийн шашны гурван том баяр тэр гэнэ. Өндөг үнэртдэггүй, харин нөгөө хоёр нь л сэнхийтэл үнэртдэг болохоор нь сүмийн өвөрмөц орчинг тийнхүү гаргаж. Ингээд “Хурай, хурай, унаган төрөлх орос нутаг минь” гэдэг тэрхүү шүлгийнх нь дээрхи мөрүүдийг

“Зөгийн бал алимны үнэртэй холилдон сэнхийх

Зөндөөн олон сүм хийдээр чинь Спас бурхан ирийнэм” гэж монголчлоод доор нь бас тайлбар бичлээ. Тийм баяр байдаг гэдгийг нь шүтлэг өөртэй монголчууд минь ч мэдэж аваг гээд.

Ер нь ямарваа ном гаргана гэдэг бол толгой доторхийгоо л бусадтай хуваалцаж байгаа хэрэг хэмээн молхи бичээч би мунхагладаг билээ. Буян гэж

санавал тэр л биз, үгүй бол тэр л биз. Манайхан чинь мөнгө тараасан улстөрч, тав давсан бөх хоёрыг л буянтай улс гэж үздэг болчихсон юм чинь, бараг л үгүй байхаа даа.

“Черный человек” гэдэг бэсрэг найраглал нь “Хар хүн” гэж л манайхны толгойд буудаг. Үүнийг би “Сүг сүүдэр” гэж монголчилсныг хүмүүс гайхаад байдаг юм. Тэгвэл “Хар хүн” гэж юу юм бэ? Энэ бол царай зүсний тодотгол биш. “Хар хүн” гэж “Эр нөхөр” гэсэн ганцхан утга л монгол хэлэнд бий. Бас негр хүнийг хэлж болох. Гэхдээ яг “Черный человек” гэдэг нь манайхны төсөөлдгөөр тийм нэг хорон санаатай хүн нь мэдээж боловч тийм хүнд монголчууд “Хар хүн” гэсэн нэр хоч өгдөггүй. Тэгэхээр найраглал доторхийг нь гайгүй сайн ухааж үзэхээс гадна, зовлонт найрагчийн туулсан замыг ч бас мөшгих хэрэгтэй болно. Эцэст нь ямар гаргалгаа хийж болох вэ гэхээр, нэг талаас, атаа жөтөөндөө хөтлөгдсөн авъяасны хагастангууд, мөрийг нь мөшгиж, мөчийг нь тоолж сүүдэр мэт дагаж явсан тэр үеийн бичээчингүүд, Октябрийн хувьсгалыг магтан дуулаачингууд, хар санаатангууд, Дэлхийн хувьсгалын дайнч уриагаар зэвсэглэсэн үзэл суртал хийгээд ёс суртахууны номлоочингууд, нөгөө талаас болохоор хайр сэтгэлийн ч, уран бүтээлийн ч боогдмол эрх чөлөөндөө галзуурах шахсан Есенин өөрөө бус уу? Архины цагаан солио тусаад, нүдэнд нь дандаа хий юм харагдаад, тэр бүхнээс жаахан ч гэсэн холдохын тулд эмнэлэгт хэвтсэнийг нь ч дурсаж болно. Найраглалын нэрийн гол санаа, тайлал нь ч “сүүдэр, сүг, сүнс”, толинд туссан өөрийнх нь дүрс л байдаг.

Есениний орчуулгын түүврийн хоёр дахь хэвлэлд би “Анна Снегина” найраглал, 10-аад шүлгийг нэмж оруулсныг та бүхэн анзаарсан биз ээ. Ялангуяа “Анна Снегина” бол гайхалтай орос ахуйтай, гайхалтай уянгалаг, хамгийн том бүтээлүүдийнх нь нэг.

Гэтэл урьд нь хийгдсэн нэг монгол орчуулгад үгүй ядахнаа тополь гэдгийг л лав тоорой мод гээд буулгачихсан байдаг. Гэтэл тэр чинь улиангар шүү дээ. Улиангар гэдгийг мэдэхгүй байж болно, харин Оросын төв хэсэгт тоорой байдаг эсэхийг мэдэхгүй орчуулагч байсан нь жаахан тиймхэн. Аль эсвэл “Никогда я не был на Босфоре” гэдгийг “Босфорт би хэзээ ч очиж үзээгүй” гээд орчуулчихсан юм бас таарлаа. Иймэрхүү маягаар орчуулж байгаа нөхцөлд Сергей Есениний уянга хэрхэн монгол руу буух вэ дээ гэдэг хатуу үгийг энэ зуур нэг хавчуулчихъя.

“Анна Снегина”-д

“И вот, я опять в дороге.

Ночная июньская хмарь.

Бегут говорливые дроги

Ни шатко ни валко, как встарь” гэдэг гайхалтай сайхан дөрвөн мөр байдаг юм. Энүүхэн дөрвөн мөрийн сүүл холбохдоо “хмарь, встарь, дрога” үгүүдийг хэрэглэсэн нь одоо нэгэнт ойлгогдохоо больсон юм байна. Дээр дурьдаад өнгөрснөөр “Ни шатко ни валко, как встарь” гэдэг үгийн утга Далийн толинд ч бүрнээрээ байхгүй учир тосгоны ахуйгаас даанч их холдсон оросууд интернет рүү 7000 гаруй удаа утгыг нь хайж орсон байснаас гадна “ни шатко ни валко” гэдэг хоёр үгийн дунд таслалтай байх эсэх дээр бүрэн тайлбар өгөөгүй л

байна. Энэ нь уг чанартаа бол “Арай ядсан, аргацаасан” гэсэн утгатай гэдгийг Интернетийн тусламжтайгаар л олж мэдлээ. Харин арынх нь “встарь” гэдэг бол “дивангарвын” гэсэн үг.

Ингээд уг 4 мөрийг

“Зургаан сарын сүүдгэр шөнө

Замдаа би дахиад л гарлаа.

Дөрвөн дугуйтай хөнгөн тэргээр

Дээхэн цагийнх шиг дэндэгнүүлж гарлаа” гэж буулгалаа.

Цааш явъя:

Сергей Есенинд ганцхан сонет, ганцхан акростих буюу эхлэл үсгийн шүлэг байсныг ч мөн олж хоёр дахь түүвэртээ орууллаа. Сонетын хувьд бол ийм хийцтэй европ шүлгийн өргөлт, цохилтын дэс дараатай хатуу дүрэм монгол шүлэгт тохирдоггүй болохоор ерөнхийдөө монгол шүлэгтэй л адилхан юм болголоо.

Харин “Рюрику Ивневу” гэсэн нууц түлхүүртэй акростихийг монгол руу буулгахад их хэцүү байсныг дурдахаас аргагүй.